

№ 22 (375)
Чэрвень 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Рэгіён: Церабель – паэтычны край –** стар. 3
- **Спадчына: пошукі бібліятэкі Храптовічаў –** стар. 4
- **Дапаможнік: Паставы і іх уладальнікі –** стар. 6

*Пойдзем дзевачкі, у луг гуляць,
Зялёных вянок завіваць,
Заўём вянкi на ўсі святкі, –
На ўсі святкі, на ўсі празнічкі*

*Вяска Банькі на Верхнядзвіншчыне,
радыма бацькі пісьмніка Эдуарда Сямашкіна*

Прэзентацыя

Кароль Стах у Варшаве

Чытачы «Краязнаўчай газеты» памятаюць, што Беларускі фонд культуры ў мінулым годзе пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і прыватнага прадпрыемства «Неф-Праект» выдаў аповесць Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха» на чатырох мовах. Нагадаем, што прэзентацыя кнігі адбылася 25 лістапада ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, а таксама за межамі краіны – ва Украіне і Літве, Расіі і Эстоніі.

І вось чарговае прадстаўленне кнігі, цяпер – у Варшаве. Прэзентацыя, арганізаваная Пасольствам Беларусі ў Польшчы ў рамках святкавання 80-годдзя з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры, адбылася 31 мая ў Варшаўскім універсітэце.

У мерапрыемстве ўзялі ўдзел дзеячы навукі і культуры Польшчы, прадстаўнікі беларускай дыяспары і грамадскасці Варшавы, беларускія дыпламаты, выкладчыкі і студэнты ўніверсітэта, а таксама госці з Беларусі – старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп і кіраўнік Таварыства «Беларусь – Польшча» пісьмнік Анатоль Бутэвіч, аўтар уступнага слова да кнігі.

Пад час прэзентацыі выступілі Пасол Беларусі ў Польшчы Віктар Гайсёнак, дэкан філалагічнага факультэта Варшаўскага ўніверсітэта Самбора Гручы. Было дадзенае слова і стваральнікам чатырохмоўнай кнігі Караткевіча. На мерапрыемстве дэманстравалася фільм «Свет Караткевіча», створаны кінастудыяй «Беларусьфільм».

Асобнік новай кнігі У. Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха» пасольствам нашай краіны быў перададзены бібліятэцы Варшаўскага ўніверсітэта; некалькі асобнікаў будуць перададзеныя ў бібліятэкі Беластоцкага, Люблінскага і Ольштынскага ўніверсітэтаў.

Наш карэспандэнт

Турыстычныя маршруты краіны

26 мая ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прайшла прэзентацыя кнігі «Турыстычная мозаіка Беларусі». Імпрэзу арганізавалі Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы НАН Беларусі і НББ.

Новае выданне – вынік інавацыйнага праекта, выкананага ў 2006–2008 гг. па заказе Міністэрства спорту і турызму. Яго выпусціла мінскае выдавецтва «Беларуская навука». Аўтары кнігі Аляксандр Лакотка і Вольга Князева прадставілі канцэпцыю развіцця турызму ў Беларусі на аснове 52 лакальных раёнаў комплекснай гісторыка-культурнай спадчыны. Гэта своеасаблівы да-

веднік па краіне. Ён каштоўны не толькі для працаўнікоў сферы турызму, але і для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй, традыцыйнай культурай, інфармацыяй пра выдатныя мясціны, народныя рамёствы і майстроў народнай творчасці радзімы.

Адкрыла мерапрыемства першы намеснік дырэктара НББ Алена Даўгаполава. У прэзентацыі ўзялі ўдзел аўтарскі калектыў выдання:

Аляксандр Лакотка, Вольга Князева, Яўген Марозаў, Вольга Ізотава, а таксама старшыня Грамадскай назіральнай камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь Анатоль Бутэвіч, галоўны рэдактар выдавецкага дома «Беларуская навука» Георгій Кісялёў.

Аўтар-складальнік і навуковы рэдактар выдання, дырэктар ІМЭФ, член-карэспандэнт НАН Беларусі Аляксандр Лакотка перадаў у дар НББ кнігу з аўтаграфамі аўтарскай калегіі. Карыстаючыся нагодаю, свой падарунак зрабіў і А. Бутэвіч – уручыў А. Даўгаполавай сігналны асобнік кнігі польскага пісьмніка Станіслава Лема ў сваім перакладзе.

Упэўненыя, што новая кніга пра турыстычныя маршруты зможа паспрыць стварэнню навуковай асновы для дзяржаўнай палітыкі ў галіне захавання і развіцця культурна-гістарычных рэгіёнаў нашай краіны, дазволіць распрацаваць новыя турыстычныя маршруты па ўсіх абласцях, стане карыснаю для развіцця сельскага турызму і для падрыхтоўкі адмыслоўцаў у гэтай сферы, у працы экскурсаводаў.

А. Лакотка

В. Князева

Сцяпан КРАШЭВІЧ
Фота
Наталі КУПРЭВІЧ

Вакол Чырвонага касцёла

Летась у нас шырока адзначалася 100-годдзе мінскага касцёла Святых Сымона і Алены. Штодня ў ім пад час набажэнстваў згадваюць выбітных асобаў, якія ўнеслі значны ўклад у развіццё хрысціянства, культуры і дойлідства нашай краіны.

Узвядзенне касцёла – вялікі подзвіг яго фундаментара Эдварда Вайніловіча. Вайніловічы ўласнага герба «Вайніловіч» (ці зменены «Сыракомля») – старажытны беларускі шляхецкі род, вядомы з 1398 года. Спачатку яны былі праваслаўныя, а пазней сталі каталікамі.

Э. Вайніловіч нарадзіўся 13 кастрычніка 1847 года ў панскім двары Сляпянка каля Мінска (цяпер у межах горада, недалёка ад Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі). Быў гаспадарчым і палітычным дзеячам Беларусі і адным з найбагатых людзей Мінскай губерні. Яму належалі маёнткі Савічы і Пузаў (з 1961 года вёска Вясёлая) Слуцкага павета (цяпер вёскі Капыльскага раёна) і іншыя.

У 1865 годзе ён скончыў Слуцкую гімназію, у 1869-м – Пецярбургскі тэхналагічны інстытут. Працаваў інжынерам-механікам на Пуцілаўскім заводзе ў Пецярбургу, стажыраваўся на заводах Германіі і Бельгіі. З 1878 года член, віцэ-старшыня і старшыня Мінскага таварыства сельскай гаспадаркі, а таксама старшыня Таварыства дабрачыннасці Слуцкага павета. Спрыяў адкрыццю ў Слуцку гандлёвай школы. З 1906 па 1909 год быў выбраны ад землеўладальнікаў Мінскай губерні членам Дзяржаўнага савета Расійскай Імперыі першай сесіі (цэнтрыст), дзе быў старшынёй «Кола Польскага Каралеўства, Літвы і Русі». 35 гадоў быў на пасадзе ганаровага судзі Слуцкага павета.

У 1918 годзе, у час нямецкай акупацыі, выступіў з планам аднаўлення Вялікага

славуцы зямляк у польскім горадзе Бидгашч 16 чэрвеня 1928 года, дзе і быў пахаваны.

У 1908–1910 гадах Мінск упрыгожыўся пабудаваным з чырвонай цэглы касцёлам па фундацыі (360 000 рублёў) Эдварда Вайніловіча, які з жонкай Алімпіяй з роду Вузлюшкіх вырашыў збудаваць яго ў памяць сваіх заўчасна

Дзеці Э. Вайніловіча Алена і Сымон

Княства Літоўскага. Стварыў «Саюз паноў Мінскай губерні». У канцы жніўня 1919 года выехаў у Мінск, а ў верасні вярнуўся ў радавы маёнтак Савічы. Быў прыхільнікам незалежнай Беларусі, хоць і ў саюзе з Польшчай, але выступаў супраць яе падзелу бальшавікамі і палякамі.

У слудкім доме Эдварда Вайніловіча 14–15 лістапада 1920 года праходзіў з'езд Слуцчыны, які ўзняў вядомае Слуцкае паўстанне. Апошнія гады жыцця Э. Вайніловіч цяжка хварэў і таму адышоў ад грамадскага жыцця. Памёр

памерлых ад цяжкай хваробы дзяцей Сымона і Алены. Аздоблены храм на сродкі графа Э. Гутэн-Чапскага (1 500 рублёў), сям'і Скірмунтаў (старажытны абраз Маці Божай) і іншых.

20 верасня 1910 года паходле жадання фундаментара касцёла Эдварда Вайніловіча архібіскупам Ключынскім бажніца была асвечаная. Яшчэ ў 1909 годзе на вежу ўзнятыя званы вагою 2 373 фунты.

У 1933–1941 і 1946–1990 гадах касцёл быў закрыты і не працаваў аж 52 гады! Яго нават

хацелі ўзарваць. Калі ж касцёл Святога Сымона і Святой Алены дзейнічаў, то ў ім правілі службу святары Тамашэўскі, Міцэвіч (часова), Вітольд Чачот, Францішак Леўгаўд, Адам Напалёнавіч Ака, Адам Юзафавіч Лісоўскі (1910–1911), Люцыян Жалудоўскі (1911 – ?), Сігізмунд Сямашка (1916 – ?), Часлаў Снарскі (1922), Адам Янавіч Пучкар-Хмялеўскі з 1920 г., Альбін Альбінавіч Шаціла (1931?), Станіслаў Антонавіч Ярашэвіч (1930–1933), Станіслаў Глякоўскі (1941), Антон Францавіч Барысовіч (1944), Уладзіслаў Завальнюк (з 1991).

Частка гэтых святароў была рэпрэсаваная як пры немцах, так і ў гады савецкай улады пад час ганенняў на рэлігію. Так, ксёндз А.Ф. Барысовіч (1893–1966) быў арыштаваны ў 1944 і 1951 гадах. С. Глякоўскі (1896 – снежань 1941) арыштаваны нямецкай сакрэтнай паліцыяй бяспекі і СД пад час канферэнцыі беларускіх школьных інспектараў і расстраляны. А.Ф. Лісоўскі (1883 ці 1884 – 1929) рэпрэсаваны ў 1922 годзе, асуджаны да вышэйшай меры, замененай на 5 гадоў працоўна-папраўчых лагераў, сядзеў у Яраслаўскай турме, потым у маскоўскай Бутырскай вязніцы, вызвалены 28 красавіка 1924 года ў выніку абмену палітвязнямі паміж СССР і Польшчай. А.Я. Пучкар-Хмялеўскі (1890 ці 1891 – 1937 ці 1938) зняволены ў 1920 годзе, расстраляны, рэабілітаваны ў 1956-м. С. Сямашка (1888–1963) арыштаваны ў 1940 годзе, вызвалены з турмы ў студзені 1942-га па амністыі для польскіх грамадзянаў. З верасня 1950 года жыў у Вялікабрытаніі. С.А. Шаціла (1889–1937) у верасні 1924 года пасаджаны за краты, а затым у 1937 годзе расстраляны. С.А. Ярашэвіч (1889–1938) арыштаваны двойчы – у 1933 і 1937 гадах і расстраляны ў 1938 годзе.

Пра гэтае і пра многае іншае гаварылася на сустрэчах з Гізэліяй Хмялеўскай, журналісткай, аўтаркай шматлікіх артыкулаў, прысвечаных тым людзям з Мінскай, Віцебскай, Магілёўскай і іншых зямель, якія пасля савецка-польскай вайны 1920 года пераехалі на сталае жыхарства ў Бидгашч.

Г. Хмялеўская нарадзілася і жыве ў Бидгашчы і добра ведае пра тых, хто паходзіць з Беларусі, праз аповеды іх дзядоў і прадзедаў. Шэраг артыкулаў яна прысвяціла Э. Вайніловічу з маёнтка Сляпянка. Чаму ж зацікавілася ім? Бо якраз у яе родным горадзе правёў сем апошніх гадоў жыцця Вайніловіч. Журналістка з мужам брала ўдзел 11 чэрвеня 2006 года ва ўрачыстым перапахаванні парэшткаў Э. Вайніловіча з Бидгашча да Чырвонага касцёла.

У 2010 годзе пані Хмялеўская выдала кніжку пад назвай «Цярноўнік Крэсаў» (на польскай мове), дзе падрабязна на падставе шматлікіх дакументаў і матэрыялаў распавяла пра нялёгкае па-за Бацькаўшчынай жыццё гэтага вядомага ў нас дзеяча канца XIX – пачатку XX стагоддзя.

Першая прэзентацыя кнігі адбылася 15 мая 2011 года ў мінскім ДOME-музеі Ваньковічаў, дзе аўтарка падрабязна расказала пра сваю працу над зборам дакументаў і матэрыялаў. Выступілі таксама архівіст У. Дзянісаў і аўтар гэтага артыкула.

У кнізе Г. Хмялеўскай чытач знойдзе шмат цікавых фактаў з жыцця Э. Вайніловіча, сваякоў, блізкіх і знаёмых, у тым ліку – і пра рана памерлых ягоных дзяцей Сымона і Алену. Заслугоўваюць увагі і звесткі пра некаторых асобаў з родаў Валадковічаў, Ваньковічаў, Горватаў, Гутэн-Чапскіх і іншых. Пад час прэзентацыі прысутныя змаглі пазнаёміцца з фотадыяграфіяй, прысвечанай Э. Вайніловічу, яго сям'і, блізкім і знаёмым.

Сёлетна 16 мая ў Чырвоным касцёле была адслужаная імша на памерлых Вайніловічах. У тэатральнай зале касцёла прайшла другая прэзентацыя кнігі Г. Хмялеўскай, дзе прадстаўлялася і фотагалерэя Вайніловічаў. Прысутныя выказалі слушную думку перакласці кнігу на нашу мову і выдаць яе тут, чаму польская журналістка вельмі ўзрадавалася.

Анатоль ВАЛАХАНОВІЧ, журналіст, краянаўца
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Сябры, не адкладайце падпіску на нашу з вамі газету на апошні дзень. Расказвайце пра яе сябрам і калегам – няхай кола аматараў даўніны пашыраецца! Будзем разам!

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

63320

(індэкс выдання)

на газету

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Пайшоў з жыцця дырэктар Літаратурнага музея П. Броўкі, былы дырэктар Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, старшыня Асацыяцыі грамадскіх аб'яднанняў «Беларуская канфедэрацыя творчых саюзаў», заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь **Іван Іванавіч ВАШКЕВІЧ**.

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» падзяляюць жалобу з роднымі, блізкімі і сябрамі І.І. Вашкевіча і выказваюць ім шчырае спачуванне з нагоды заўчаснай смерці рупліўца на ніве культуры, дбайнага гаспадара і чулага сямейніка.

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» смуткуюць з нагоды заўчаснай смерці вядомага беларускага філосафа, літаратуразнаўца і культуролага **Уладзіміра Міхайлавіча КОНАНА**.

Шчырыя спачуванні супрацоўнікі аб'яднання і рэдакцыі выказваюць родным, усім, хто блізка ведаў і працаваў разам з Уладзімірам Міхайлавічам.

Рыбацкая вёска Кідрычы
(фота з кнігі «Kresy» Луізы Бойд)

Церабель:

на радзіме Уладзіміра Ляпёшкіна

Церабель... Ёсць нейкая таямніца ў гэтай назве. Вёска, якая належыць Сяргеювіцкаму сельсавету, знаходзіцца за 37 км на захад ад раённага цэнтра Мар'іна Горка. У 1888 годзе тут была адкрытая школа царкоўнай граматы, для якой тады ж быў узведзены будынак. Паводле перапісу 1897 года тут мелася 65 двароў, жылі 397 чалавек. Дзейнічалі капліца і хлебазапасны магазін. У пачатку ХХ стагоддзя вёска ўваходзіла ў Дудзіцкую воласць Ігуменскага павета. У 1917 годзе ў Церабелі жылі 478 чалавек. У сакавіку 1944 года фашысты спалілі вёску і забілі 30 жыхароў. На пачатку ХХІ стагоддзя ў Церабелі – усяго 36 жыхароў...

Вёсцы Церабель 8 лютага 1928 года ў сям'і настаўніка нарадзіўся Уладзімір Ігнатвіч Ляпёшкін. Сярэдняю школу закончыў у Рудзенску. У 1951 годзе – літаратурны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага. Працаваў у школах Мінска выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры, завучам, дырэктарам. У 1970–1979 гадах – дырэктар выдавецтва «Народная асвета». У 1979–1987-х – дырэктар СШ № 23 г. Мінска. У Саюз пісьменнікаў быў прыняты ў 1962 годзе. За добрую працу адзначаны медалямі. Заслужаны настаўнік БССР (1976). Друкавацца пачаў яшчэ ў 1949 годзе, калі вучыўся ў інстытуце. Аўтар многіх вершаваных зборнікаў. У 1980–1990-я Уладзімір Ігнатавіч амаль не друкаваўся. Гавораць, што адной з прычынаў – здароў'е пісьменніка. Некаторае тлумачэнне і некаторыя сумненні творчага плану – і ў гэтым вершы Уладзіміра Ляпёшкіна з яго чацвёртага зборніка:

*І вучыліся разам,
і Пегаса кілзали
Мы, прасцяцкія хлопцы
з вясковага хацін,
Час прайшоў.
Сябрукі многа кніг напісалі,
Паэтычных нямала
знайшлі залацін.*

*Над радкамі карпею
каторую змену,*

*Трэба многа сказаць.
Час прыспешвае крок.
Крочу ўласнай сцяжынай.
Як тыя спартсмены,
Не губляю надзею
на добры рывок.*

У кожнага – свой шлях. І ў творчасці – таксама. Шмат гадоў аддаўшы педагагічнай, а пасля і выдавецкай працы, канечне ж, Уладзімір Ігнатавіч нешта страціў і ў творчасці.

У аўтабіяграфічным нарысе «Поцірк назад» (1968) Уладзімір Ляпёшкін так расказвае пра свой родны край, пра мілую сэрцу Рудзеншчыну: «На захадзе Рудзеншчыны (цяпер Пухавіцкі раён Мінскай вобласці) – Сяргеювіцкі сельсавет. Што ні вёска тут, то цэлая гісторыя, што ні чалавек, то цікавая індывідуальнасць.

Ужо самі назвы вёсак гавораць аб сабе: Прыстань, Валасач, Арэхаўка, Кавалевічы, Малінаўка, Дудзічы. У вёсцы Прыстань (стаіць яна на беразе Пцічы), кажуць, у далёкія часы сапраўды была прыстань, спыняліся гандлёвыя караблі і лодкі; вёска Валасач размяшчалася на пясчаных пагорках між лесу і балот, і далёкія продкі выпальвалі тут лес, карчавалі яго, з-за што дзённай працы не мелі часу дагледзець сябе, хадзілі зарослыя, адсюль і пайшла назва; Кавалевічы славіліся кавалямі, Арэхаўка – арэхамі, Малінаўка – малінамі, Дудзічы – цудоўнымі дударамі і дудкамі, якія некалі прадавалі на

кірмашах, і без іх спеваў не абыходзілася ні адно вяселле ці народзіны.

Прырода не пакрыўдзіла гэты край: лясы, узгоркі, балоты і балотцы, азёры, плёсы, рэкі і каналы. Што датычыць жыхароў, то яны – строгія, вострыя на язык, вясёлыя, працавітыя, грубаватыя, алеобразычлівыя і спагадлівыя.

У трох кіламетрах ад Сяргеювіч, акружаная з трох бакоў лесам, які цяпер далёка адступіў ад будоў, знаходзіцца мая родная вёска Церабель. На месцы яе некалі быў непралязны лес, які раздзяляла нешырокая, але глыбакаватая рэчка Нясвяча, што ўпадала ў Сяргеювіцкае возера. Далёкім продкам сучасных жыхароў вёскі прыйшлося некалі шмат выцерабіць лесу, каб мець кавалак поля пад засеў. Адсюль і пайшла яе назва.

Спачатку (як сцвярджалі прадзедаў) тут, на беразе Нясвячы, стаяла некалькі хат. Людзі перабіраліся рыбнай лоўляй, паляваннем, бортніцтвам, земляробствам. Вёска і яе жыхары пабывалі пад уладай некалькіх паноў. Напярэдадні 1900 года апошні пан прадаваў лес. Яго за бесцань рэзалі, секлі, тралявалі, вывозілі сляне навакольных вёсак. А Іцка недалёка ад вёскі, каля лесу, пры дарозе, пабудоваў карчму, вялікі хлёў для коней, пры балоце завёў гарод, купіў у пана дазвол і пракапаў канаву ад Сяргеювіцкага возера да гародаў праз дзікае, зарослае хмызняком, вольхай і бярозай балота, каб была, калі спыняцца лесарубы, і свежая рыбка. Асаблівага прыбытку Іцка карчма не дала. Але і цяпер у вёсцы называюць гароды і канаву Іцкавымі.

І прозвішчы жыхароў тут нейкія цікавыя: Верабей, Бабок, Мацвейчык, Мыслівец, Працянка, Куліна, Грэк, Анейчык, Бардзіян, Пярэсты... Вялікая колькасць вяскоўцаў мела прозвішча Верабей, і амаль усе яны родзічы... (...) Напярэдадні Кастрычніка

ў Церабель прыехаў настаўнік Ігнат Аляксеевіч Ляпёшка, родам з вёскі Азярычына, якая знаходзілася недалёка ад Церабелі...

(...) У 1925 годзе нарадзіўся Віктар, 8 лютага 1928 года – я, пасля яшчэ два браты і сястра. Усяго ў маці было васьмёра дзяцей, трое з іх ад першага мужа, Антона Вераб'я. Мой бацька, Ігнат Ляпёшка, прымаў актыўны ўдзел у раскулачванні, стварэнні калгаса.

(...) Маці, занятай гаспадарчымі клопатамі, не было асабліва калі глядзець мяне, таму рос я гарэзнікам, травіў чужыя гароды, лазіў у сады (сваіх яблынь у нас не было). З маленства прывучалі мяне да работы: плаваў і калоў дровы, пасвіў свіней, бегаў у грыбы і ягады, памагаў маці па гаспадарцы. Любіў слухаць народныя песні і легенды, не прапускаў ніводнага вяселля ці народзін. Цудоўнай спявацкай была маці.

(...) Напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны я скончыў Сяргеювіцкую НСШ. Старэйшыя хлопцы падавалі дакументы ў лётную школу; падаў і я. Адказу атрымаць не паспеў – пачалася вайна...

Вялікая Айчынная вайна, вясковае жыццё 1930–1940-х наклалі сваю пячатку на паэтычнае мысленне Уладзіміра Ляпёшкіна. Гэта адчуваецца літаральна па ўсіх яго кнігах. Творца сваім мастацкім лёсам быў знітаваны з лёсамі землякоў.

М. Азёры, рэцэнзуючы ў пухавіцкай раённай газеце кнігу Уладзіміра Ляпёшкіна «Роднае» (зборнік пабачыў свет у 1970 годзе), зазначыў наступнае: «Паэзія У. Ляпёшкіна – гэта споведзь сучасніка, героя і мужнасць барацьбы за шчасце Радзімы, удзельнікам якой быў сам паэт. Камсамольская рамантыка, аднанасць свайму народу, мужнасць і гераізм – гэтыя рысы пакалення, маладосці краіны

У Пухавіцкім раённым краязнаўчым музеі і Пухавіцкай раённай бібліятэцы нямала робіцца дзеля ўшанавання памяці пра пісьменнікаў-зямлякоў. Імёнамі Захара Біралы і Алеся Бачылы названы вуліцы ў Мар'інай Горцы. Асобная зала музея прысвечана народнаму паэту Беларусі Якубу Коласу. У раёне працуюць бібліятэкі імя Алеся Бачылы і Міхася Чарота. У 2013 годзе – 85 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Ляпёшкіна. Можна, да гэтага часу таксама спланаваць працу па ўшанаванні паэта, які пакінуў немалую ўсё ж творчую спадчыну?..

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Саветаў. Уладзімір Ляпёшкін (...) з'яўляецца партызанскім сувязным, затым байцом атрада. Прайшоў дарогамі выпрабаванняў. Таму і невыпадкава, тэма гераізму і мужнасці камсамольцаў, сваіх аднагодкаў, блізкая і дарагая сэрцу Ляпёшкіна. Баявыя справы партызан, аднагодкаў-камсамольцаў паэт ярка адлюстравуў у вершах. Вобразы змагароў паўстаюць перад намі ў многіх вершах. Камсамолец-паэт «агнём кулямётным» сустракае няпрошаных гасцей:

*Грымела навала,
калоцячы свет,
Пад вёскай
у гуле грывотным
Чужынцаў сустраў
партызанскі паэт, –
Мой сябра, –
Агнём кулямётным.*

(...) У вершах Уладзіміра Ляпёшкіна паўстае сама мужнасць, кліча на подзвіг новыя пакаленні моладзі. Гэтай тэме паэт прысвяціў многа вершаў. Вось чаму так хвалююць вершы «Алеска», «Сакратар», «Севастопальскі маяк», «Плыве салаўіная песня», «Партызанскі хлеб», «Ветэраны», «Тут бой грывеў у сорок першым». З душэўнай цеплынёй піша аўтар і аб тых, хто загінуў, – салдатах.

(...) Напэвы роднага краю, яго гісторыя, сучаснасць – крыніца творчасці паэта. Вось чаму кнігі, яго творчасць для нас з'яўляюцца асаблівай каштоўнасцю. Нельга без хвалявання чытаць вершы, якія непасрэдна апяваюць пухавіцкую зямлю, прыгажосць і шчырасць простых людзей, іх традыцыі, звычкі. Сваім землякам Уладзімір Ляпёшкін прысвяціў (у поўным сэнсе слова) такія вершы, як «Дудзічы», «Лінія высокага напружання».

Бібліятэка Храптовічаў:

пошукі і сумеснае выкарыстанне

Бібліятэка Храптовічаў з'яўляецца адной з найбольш вядомых бібліятэк беларускай мінуўшчыны.

Яе заснаваў вядомы дзяржаўны, навуковы і культурны дзеяч, апошні канцлер Вялікага Княства Літоўскага Іахім Літавор Храптовіч.

Бібліятэка стваралася ў другой палове XVIII і першай палове XIX стагоддзяў. Да апошніх дзён жыцця І.Л. Храптовіч папаўняў сваю бібліятэку кнігамі, рукапісамі і іншымі дакументамі. Пасля яго смерці кнігазбор перайшоў да яго брата Іерынея, а пасля смерці апошняга бібліятэка пераходзіла да іншых нашчадкаў. Апошнім уладальнікам знакамітага кнігазбору быў Міхаіл Апалінаравіч Храптовіч-Буцянеў. У канцы XIX стагоддзя ён разам з братам Канстанцінам, які быў апошнім уладальнікам радавога маёнтка Храптовічаў у Шчорсах, упарадкаваў бібліятэку, і ў гэты час імі было прынятае рашэнне аб перадачы бібліятэкі на часовае (дэпазітнае) захаванне ў бібліятэку Кіеўскага ўніверсітэта Св. Уладзіміра. Кнігазбор паступіў у Кіеў летам 1914 года.

Згодна з рознымі крыніцамі ў той час фонд бібліятэкі складаў каля 15 000 асобнікаў (некаторыя крыніцы даюць лічбу 20 000). У Кіеў перадалі 7 000 асобнікаў (каля 4 500 назваў выданняў).

У Шчорсах засталася каля 3 000 кніг. У большасці гэта была белетрыстыка, якая захоўвалася там да 1939 года.

Далейшы лёс бібліятэкі быў няпросты. У 1927 годзе бібліятэка ўніверсітэта Св. Уладзіміра, у тым ліку і кнігазбор Храптовічаў, была перададзена ў сенароднай бібліятэцы Украіны пры Украінскай акадэміі навук (цяпер Нацыянальная бібліятэка Украіны імя У.І. Вярнадскага), дзе і цяпер захоўваецца.

Толькі ў 1985 годзе кніжная калекцыя Храптовічаў была заінвентарызаваная. Пры гэтым былі ўлічаныя 2 005 асобнікаў. Як бачна, палова кнігазбору была страчана пасля перадачы Шчорсаўскага кнігазбору ў Кіеў.

Тым не менш, сярод улічаных кніг ёсць выключныя каштоўнасці. Дастаткова нагадаць тры інкунабулы (кнігі, надрукаваныя да 1.01.1501 г.) і 39 палеаграфічных (старадрукаў, якія ўбачылі свет у перыяд ад 1501 да 1551 гг.) Большасць кніг апраўленыя ў пераплёт з пергаміну і скуры.

Яшчэ ў 1899 годзе гісторык і архівіст Станіслаў Пташыцкі выдаў каталог рукапісаў бібліятэкі Храптовічаў, якія таксама былі перададзеныя ў Кіеў. З 129 рукапісаў, улічаных Пташыцкім у каталогу, да нашага часу дайшлі 112, на жаль, 17 рукапісаў страчаныя.

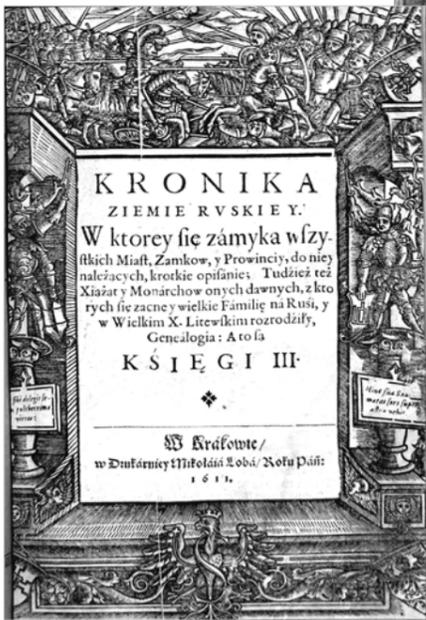
На працягу ўсяго часу знаходжання кнігазбору ва Украіне навуковую і культурную грамадскасць Беларусі цікавіў лёс бібліятэкі.

І. Л. Храптовіч

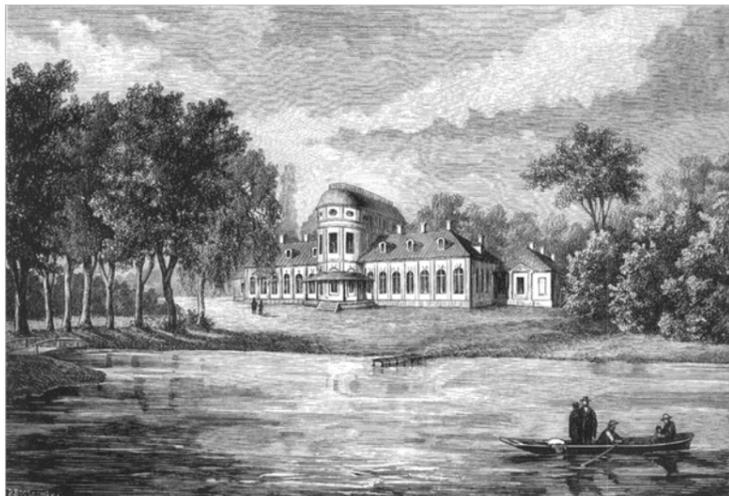
Яшчэ ў снежні 1924 года Народны камісарыят асветы БССР звярнуўся да Наркамата асветы Украіны з просьбай вярнуць кнігазбор у Беларусь. Прэзідыум Наркамата асветы Украіны згадзіўся з гэтай просьбай, але па невядомых прычынах гэта не было зроблена. Аб вяртанні бібліятэкі ў Беларусь прыняў рэзалюцыю Першы з'езд даследчыкаў беларускай археалогіі і археаграфіі. Але на гэта ўкраінскі бок не адраагаваў.

У канцы 1980-х гадоў Беларускі фонд культуры, яго камісія «Вяртанне», Міністэрства замежных спраў, Міністэрства культуры і Нацыянальная бібліятэка Беларусі рабілі захады аб вяртанні кнігазбору Храптовічаў у Беларусь.

А. Гваньіні, «Хронікі Еўрапейскай Сарматыі» (Кракаў, 1611 г.)

Але ў ліпені 1995 года Міністэрства замежных спраў Беларусі атрымала ноту Міністэрства замежных спраў Украіны, у якой аспрэчвалася права беларускага наро-

Бібліятэка Храптовічаў на гравюры XIX ст.

да на вяртанне кнігазбору ў Беларусь.

На жаль, стала бачна, што праблема фізічнага вяртання бібліятэкі Храптовічаў у Беларусь амаль невырашальная.

У гэтай сітуацыі ўпершыню ў чэрвені 1997 года на

Нацыянальная бібліятэка Украіны імя У.І. Вярнадскага.

У 2009 годзе гэтыя бібліятэкі пры фінансавай падтрымцы ЮНЕСКА падрыхтавалі і выпусцілі ў свет электроннае выданне «Книжное собрание

Г. Байдар, «Viva delineatio, ac descriptio omnium proeliorum, obsidiorum» (Амстэрдам, 1622 г.)

Міжнароднай канферэнцыі «Рэштывуцыя культурных каштоўнасцяў: праблемы вяртання і сумеснага выкарыстання (юрыдычныя, навуковыя і маральныя аспекты)», якая праходзіла ў Мінску пад эгідай ЮНЕСКА, была прапанаваная праграма сумеснага выкарыстання кнігазбору Храптовічаў.

У апошнія гады ў Беларусі была распрацаваная праграма «Памяць Беларусі» як частка сусветнай праграмы «Памяць свету». І адным з праектаў гэтай праграмы быў распрацаваны праект «Шчорсаўскага бібліятэка Храптовічаў». Галоўнымі выканаўцамі яго з'яўляюцца Нацыянальная бібліятэка Беларусі і

рода Храптовічэй». У першай частцы выдання змешчаны артыкул па гісторыі роду Храптовічаў, грунтоўнае даследаванне па гісторыі і складу кнігазбору, спіс бібліяграфічных крыніцаў, якія адлюстроўваюць гістарычны лёс бібліятэкі. Другая частка выдання – уласна каталог знакамітай калекцыі. Ён прадстаўлены ў выглядзе бібліяграфічнага спіса, дзе ад кожнага апісання дадзена гіперспасылка на электронную копію – выяву тытульнага ліста адпаведнага выдання. Трэці раздзел змяшчае залічбаваныя поўнатэкставыя копіі найбольш значных рукапісаў са збору бібліятэкі. Тыраж дыска распаўсюджаны па бібліятэках і музеях Беларусі, частка перададзена ва Украіну.

Такім чынам, можна сцвярджаць, што сёння рэалізаваны першы этап даследавання і віртуальнага вяртання бібліятэкі Храптовічаў у Беларусь.

Нельга не нагадаць, што кнігі і рукапісы са Шчорсаўскага бібліятэкі сустракаюцца і ў Расіі, і ў іншых краінах Еўропы. Так, у Кракаве захоўваецца вопіс бібліятэкі 1829 года. У аддзеле рукапісаў Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі знаходзіцца вопіс Шчорсаўскага бібліятэкі за 1787 год. У Дзяржаўным архіве Масквы (былы Дзяржаўны архіў Маскоўскай вобласці) захоўваецца архіўны фонд Апалінарыя Канстанцінавіча Храптовіча-Буцянева.

Адно выданне са Шчорсаўскага кнігазбору знаходзіцца ў фондзе Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Гэта «Запіскі аб Расіі» генерала К.Г. Манштэйна – 1-ы том ліёнскага выдання 1772 года на французскай мове.

Камісія «Вяртанне» Беларускага фонду культуры працягвае пошукі кніг і іншых дакументаў са знакамітага збору Храптовічаў.

Зусім нядаўна намі выяўленыя 5 старадрукаў у Вільні. Яны захоўваюцца ў Навуковай бібліятэцы імя Урублеўскіх (былая Навуковая бібліятэка Акадэміі навук Літвы). Сярод іх – адна з асноўных працаў вядомага дзеяча Рэфармацыі Яна Ласкага «Формы і прычыны царкоўнага служэння...», выдадзена лацінскаю мовай у Франкфурце ў 1555 годзе, таксама лацінамоўнае выданне працы Якуба Гротэра з друкарні Яна Кардана ў Вільні (1604), тры польскамоўныя выданні XVIII стагоддзя прававой тэматыкі.

Мы перадалі электронныя копіі тытульных лістоў знойдзеных выданняў і аўтографічных бібліятэку Беларусі, якая з'яўляецца каардынатарам працы па віртуальным узнаўленні Шчорсаўскага кнігазбору.

Патрэбна працягваць пошукі ў Кіеве, у першую чаргу, у бібліятэцы Кіеўскага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі і ў Гістарычнай бібліятэцы Украіны. Магчыма, нейкая частка кніг і рукапісаў засталася ў Саратаве і Уфе.

Лічым, што кнігі і іншыя дакументы з бібліятэкі Храптовічаў трэба шукаць у архівах і бібліятэках Масквы, Санкт-Пецярбурга, Варшавы і Вільні.

І, вядома, патрэбныя экспедыцыі нашых кнігазнаўцаў на Навагрудчыну.

Ёсць рэальныя неабходнасць, каб нашыя архівы і буйныя бібліятэкі прагледзелі ў сябе фонды старадрукаў на наяўнасць у іх выданняў з адзнакамі бібліятэкі Храптовічаў з далейшай перадачай звестак аб выяўленых выданнях у Нацыянальную бібліятэку Беларусі для ўключэння іх у зводны каталог кнігазбору Храптовічаў.

Анатоль ФУРС

**На ўзгорках
бярозавага гайка**

У 1936 годзе слабадчанаў і жыхароў мясцовых вёсак пачалі хаваць на могілках «Халімонаўка» непадалёк ад вёскі Ксаверавы, што раней, як і частка Слабады, належала панам Азіамб-лоўскім. Паводле народнай легенды, тут нібыта першым быў пахаваны нейкі Халімон. Але аказалася, што яшчэ калі сялянаў пасля адмены прыгону ў 1861 годзе пачалі надзяляць зямлёй, тут існавалі ўрочышчы Халімонава і Васілёўшчына. На ўзгорках былога бярозавага гайка, адведзенага пад пасьбу сялянскай скаціны, і ўзніклі новыя могілкі. А першым тут лёг у зямлю ў 1936 годзе Кастуў Яўменавіч Шабан. Некаторыя пахаванні адзначаны і больш раннімі датамі – з 1932 года, бо многія сем’і, справядліва баючыся ганьбы магілаў, перанеслі сваіх родных са старых могілак на новыя.

Пасля вайны могілкі «Халімонаўка» былі невялікія, прыгожыя, парослыя бярозамі, соснамі, папараццю і духмяным сунічнікам. Пасля арганізацыі пасёлка саўгаса «Волма» хаваць пачалі бяспланава, залазячы на тэрыторыі пахаванняў карэнных жыхароў. Заезд з шашы зараралі ў 1980-я гады, таму што перад могілкамі праклалі некалькі трасаў газаправодаў з Сібіры ў Еўропу. Цяпер даводзіцца аб’язджаць клады даволі далёка з двух бакоў. У 1930-я гады на вяршыні гары паўстала трыангуляцыйная вышка, і месца могілак было

Галасы паснулых навек

(Заканчэнне. Пачатак ў № 21)

Стары (злева) і новы помнікі ахвярам вайны ў в. Ксаверавы

відаць здалёк. Пасля вайны яе знеслі, пачалі збоку з гары выбіраць пясок. Ужо ў 1990-я на месцы кар’ера зрабілі велізарную звалку смецця з пасёлка саўгаса. Толькі пасля працэсу жыхароў сметнік закрылі. А гадоў пяць таму мясцовы ляснік парэзаў могілаквыя дрэвы на дровы. Цяпер могілкі «лысыя» і страцілі былую прыгажосць і камернасць. А ў цэнтры іх некалькі гадоў узвышаецца вялікая куча смецця. Вось такое стаў-

ленне беларусаў да родных кладаў. Хаця здаецца, што мясцовыя так не робяць. Хаваюць цяпер тут больш чужыя – хто хоча і дзе хоча, нават гараджане з Мінска, якія не маюць дачынення да вёскі – плошча яшчэ дазваляе, амаль 5 га.

На могілках ёсць мемарыяльнае пахаванне 23 жыхароў суседняй вёскі Ксаверавы, якіх (дарослых і дзяцей) спалілі фашысты 26 мая 1943 года за сувязь з

партызанами. Першапачатковы пасляваенны прасценкі помнік замянілі на помнік з чырвонага граніту. Калісьці на 9 мая тут заўсёды праводзілі мітынгі, але больш за трыццаць гадоў каля яго ціха. Ускладуць ад сельсавета вянок – і ўся памяць.

Скалечаны помнік С. Калюжнаму

Прыгадваю адзін італьянскі верш, у якім паэт прасіў не чапаць забітых, бо галасы іх такія слабенькія, што нават травы размаўляюць між сабою гучней за памерлых. Але ці ўсе здольныя пачуць галасы заснулых навек?

Раіса АЎЧЫННІКАВА

«На прастор»

У свята Міжнароднага дня музейў чарговы значны грамадскі мастацкі праект-падарунак ажыццявіў вядомы беларускі мастацтвазнаўца Яўген Шунейка.

З нагоды хуткага 130-годдзя з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Якуба Коласа ў Доме-музеі паэта праведзена акцыя «На прастор!», пад час якой адбылася прэзентацыя і перадача ў дар музею новых твораў мастацкай Каласіяны, фонд якой налічвае больш за тысячу адзінак. У падрыхтоўцы праекта акрамя Я. Шунейкі бралі ўдзел кандыдат мастацтвазнаўства Людміла Налівайка і выпускнік Беларускай акадэміі мастацтваў Віктар Данільчык.

На другім паверсе дома ў пакоі, дзе працаваў калісьці Колас, былі прадстаўленыя жывапісныя, акварэльныя і графічныя творы, прысвечаныя яму, яго сынам, маляўнічым беларускім краявідам, ілюстрацыі ў бацьку, роспісе па шкле, жывапісе да ліра-эпічнай паэмы Якуба Коласа «Сымон-музыка» і іншых твораў песняра.

Цэнтральнае месца ў экспазіцыі займаюць тры вялікія працы Я. Шунейкі, якія з’явіліся ў выніку асэнсавання асобных старонак жыцця песняра: вызвалення з Мінскага астрага ў 1911 годзе, вяртання ў пасляваенны Мінск у 1944 годзе і творчасці ў савецкі час. Мастаком прадстаўлены таксама невялікі жывапісны твор, у якім на фоне маляўнічага краявіда на «дарозе жыцця» ўвасоблены настаўнік з дзеткамі, што сімвалізуе не-

парыўную духоўную сувязь пакаленняў.

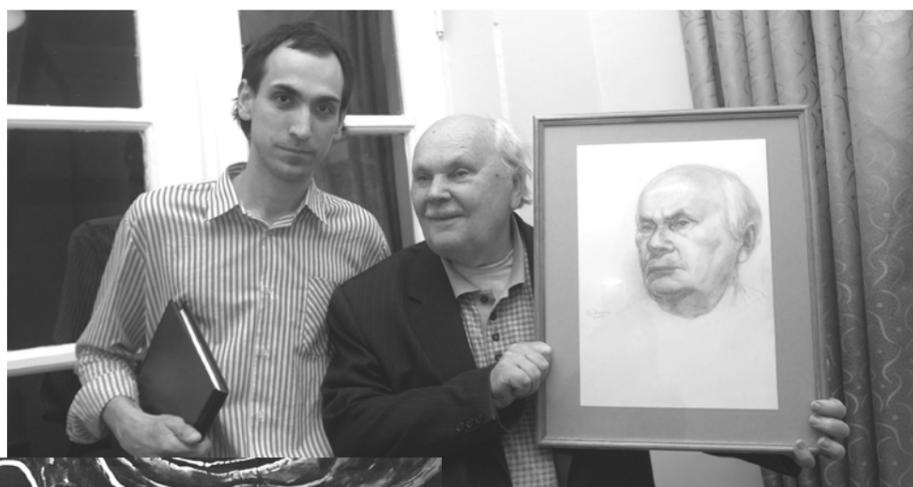
Сапраўдным адкрыццём для шырокага кола аматараў выяўленчага мастацтва сталі чатыры (акварэльныя і сангіна) партрэты сыноў Якуба Коласа і жывапісны краявід Віктара Данільчыка. Як паведаміў апошні, удзел у гэтым праекце – для яго вялікі гонар.

Цікавыя для глядача і ілюстрацыі да «Сымона-музыкі», выкананыя Людмілай Налівайкай у нечаканай выяўленчай тэхніцы.

Л. Налівайка, «Сымон-музыка ў Палацы»

Мастацкае афармленне твораў выканаў Мікола Мішчанка. Паводле добрай традыцыі праектаў Я. Шунейкі не абышлося без інтэрактыву. Было прапанавана ўвасобіць у пастэлі нёманскія краявіды Коласавых мясцінаў.

В. Данільчык з сынам Я. Коласа Міхасём Канстанцінавічам

DVD-дыск яго выступлення, а генеральным дырэктарам ААТ «Сатмэн» Георгіем Захарыкам падараваны для патрэбаў асветніцкай працы музея акустычны цэнтр – «Каб несці слова Коласа на вялікі прастор!»

Маляўнічы музычны падарунак усім удзельнікам прэзентацыі зрабілі і лаўрэаты конкурсу «Сымонкавы нашчадкі» – піяністы ансамбля «Першацвет», выхаванцы агульнаадукацыйнай школы № 13, і салістка Аляксандра Няхай.

Перададзенае музею дапоўніла фонд мастацкай Каласіяны працамі, на якіх адлюстраваны асобныя этапы жыцця і родныя мясціны песняра. Дарэчы, сёлета плануецца арганізацыя выставак гэтых твораў не толькі па Беларусі, але і ў Польшчы, Расіі, Літве і Украіне.

С. АЛАВЕЙКА

Для экскурсаводаў, і не толькі

Уладары Пастаўскіх маёнткаў

Паставы – паселішча з выдатным геаграфічным становішчам, маляўнічай і багатай прыродаю заўсёды вабіла вядомых і заможных людзей. За сваю амаль тысячагадовую гісторыю ў горадзе многае змянілася, шмат вады сцякло па рацэ Мядзелка, многа разоў мяняліся ўладары Паставаў. Адно з іх пакінулі пасля сябе сядзібы, царквы ды касцёлы – будынкі, якія выклікалі і выклікаюць захапленне сучаснікаў і нашчадкаў; пра іншых вядомыя толькі імёны ды пасады. І ўсё ж усё яны разам сцвярджалі сваю прысутнасць у нашым краі, па меры свайго розуму, магчымасцяў і багацця ўнеслі ўклад ў развіццё горада. Яны і самі сталі ўжо часткай нашай гісторыі.

Зяновічы

Першымі вядомымі ўладарамі паселішча на Мядзелцы былі Зяновічы. Калі і якім чынам апынуліся яны на Пастаўшчыне, дакладна вызначыць немагчыма з прычыны сёвай даўніны тых падзеяў. Калі верыць гісторыку І. Зямчонку, які спасылаецца на кнігу расійскага даследчыка пачатку XX стагоддзя С.Д. Фёдарова «Поселения Северо-Западного Края Великого Княжества Литовского», у вёсачцы Пасаднік (так тады называліся Паставы) гэтыя магнаты з'явіліся ў 1005 годзе. Але навукоўцы, якія займаюцца вывучэннем генеалогіі магнатскіх родаў на Беларусі, сцвярджаюць, што Зяновічы з'явіліся ў тутаўшых краях не раней XII стагоддзя. Пакінем высвятленне гэтага пытання спецыялістам, а самі пазнаёмся з некаторымі прадстаўнікамі роду Зяновічаў.

Вядома, што ў 1409 годзе паселішча на Мядзелцы належала Зяновію Братошычу, які атрымаў ад караля Уладзіслава-Ягайлы прывілей на перавод вёскі Пасаднік у мястэчка Паставы. Пазней, у 1414 годзе, гэта ж было пацверджана прывілеем вялікага князя ВКЛ Вітаўта. У дакуменце запісана, што вялікі князь «пацвярджае Зяновію Братошычу спадчынную маёмасць Мыш, Чардлены, Вішнеў на возеры Спяхла, Чачэлчы з людзьмі на возеры Нарач у павеце Мядзельскім, а таксама вёскі і азёры: Паставы, Мапаў, Баравічы ў межах дэрэв Бычыца, Недзяліца, Кіравіца, Лусіца, Альбеця, Дзісна, Беравіца да меж паццкіх і маёнтка, дадзеных яму Уладзіславам Ягайлам паміж Глыбокім і Паповічамі».

Зяновічы – шляхецкі род уласнага герба «Дэспат» (Дэспат) у Вялікім Княстве Літоўскім. Паходжанне, верагодна, звязанае з сербскім ці малдаўскім дэспатам – намеснікам правінцыі, які з'ехаў у ВКЛ і паступіў на службу да вялікага князя.

Першы прадстаўнік гэтага роду на Літве насіў імя Братоша і ў 1387 годзе згадваўся сярод членаў савета полацкага князя Андрэя Альгердавіча. У 1398–1404 гадах ён ужо пастаянны член савета вялікага князя літоўскага Вітаўта. Радавое прозвішча Зяновічаў пайшло ад імя яго сына – Зіновія, які атрымаў у 1414 годзе пацвярджэнне сваіх правоў на бацькоўскія ўладанні ад князя Вітаўта.

У 1434 годзе сын Зіновія Іван (Івашка) прыклаў бацькоўскую пячатку з радавым гербам да прысяжнай граматы вялікага князя Жыгімонта Кейстутавіча каралю Уладзіславу II Ягайлу. Іван і яго брат Васіль, намеснік крэўскі, памерлі да 1486 года. У 1514 годзе пастаўскім маёнткам валодаў унук Зіновія Братошыча, гаспадарскі маршалак Юрый Іванавіч Зяновіч.

У XV–XVI стст. род Зяновічаў быў адным з заможных і ўплывовых у Вялікім Княстве Літоўскім. Князь Вітаўт за асаблівых заслугі надзяліў Зяновіча велзарнымі маёнткамі, якія раскінуліся на абсягах ад Дзісны да Прыпяці. З XV стагоддзя прадстаўнікі гэтага знакамітага роду ўдзельнічалі ва ўсіх значных гістарычных падзеях. У 1442 годзе атрады Дэспата-Зяновіча і Радзівілаў складалі асноўную частку войска ВКЛ у вайне з Масковіяй. Дзякуючы мужнасці і ўмеласці атрадаў Дэспата-Зяновіча маскоўскія войскі, дарэчы, большыя па колькасці, былі разбітыя.

Юрый Дэспат-Зяновіч у часы праўлення вялікага князя Аляксандра (канец XV ст.) выконваў місію пасла ў перамовах, звязаных з жаніцьбай вялікага князя Літоўскага з дачкою маскоўскага князя Івана III Аленай Іванаўнай – так ВКЛ спраба-

вала знайсці замірэнне з усходнім агрэсіўным суседам.

Пасля смерці Юрыя Іванавіча Зяновіча (унука Зіновія Братошыча) у 1517 годзе маёнтка Паставы быў падзелены на чатыры часткі паміж сынамі Міхаілам, Мікалаем, Юрыем і Янам. Мястэчка таксама было падзелена на чатыры часткі, і ў кожнай з іх пазней узніклі асобныя двары. З таго часу і да другой па-

Ганна Сафія Зяновіч

ловы XVII стагоддзя кожная частка маёнтка мела сваю гісторыю, пакуль тры часткі маёнтка зноў не апынуліся ў адных руках. За гэты час неаднаразова мяняліся ўла-

дары частак маёнтка: часцей іх перадавалі ў спадчыну нашчадкам; зрэдку яны былі пасагам пры замусце дачок; іншы раз маёнтка прадавалі. Так у розныя перыяды Паставамі (або часткамі Паставаў) валодалі (акрамя Зяновічаў) Альбрэхт і Мікалай Радзівілы, Ян Хрышчаноўіч, Войцэх і Юры Шорцы, Фёдар Фурс-Яленскі, Стафан Грудзінскі, Себасцьян Гуйскі, Гедзон Тавянскі, Яраш і Станіслаў Бяганскія. Большасць з іх, маючы рэзідэнцыі ў іншых месцах краіны, у Паставах бывалі рэдка. З названых асобаў варта адзначыць аднаго з праўнікаў Зіновія Братошыча – Яна Юр'евіча Зяновіча, які ў 1522 годзе фундаваў будаўніцтва ў мястэчку парафіяльнага касцёла. Храм быў пазней знішчаны, верагодна, пад час вайны Расіі з Рэччу Паспалітай 1654–1667 гадоў.

Унук Юрыя Іванавіча Зяновіча Юрый Мікалаевіч (каля 1510–1583) – удзельнік Лівонскай вайны (1558–1583), браў удзел у бітве на рацэ Ула (1564). У 1569 годзе ставіў у войска 47 вершнікаў са сваіх маёнткаў Куршаны, Смаргонь, Паставы, Полава, Касцяновічы. Меў сына Крыштофа і дачку Гальшку (Альжбету).

Валодаючы Паставамі, сваёй галоўнай рэзідэнцыяй ён зрабіў Смаргонь. У перы-

3 1583 года Паставы перайшлі ў спадчыну да яго сына Хрыстафора (Крыштафа) (каля 1540–1614), які быў адметнай асобай. Атрымаўшы выдатную адукацыю ва ўніверсітэце г. Цюрыха, ён прыкладаў намаганні, каб пашырыць асвету ў родным краі. Пры ім у Смаргоні ў 1590 годзе была пабудаваная паперня, дзе выраблялася папера з вадзянымі знакамі ў выглядзе герба роду Зяновічаў «Дэспат». Гэтай папераю карысталася вядомая віленская друкарня Мамонічаў. З уласнай ініцыятывы Хрыстафор адкрыў пры смаргонскім храме школу, куды запрасіў «дасведчаных бакалаўраў свабодных навук... для практыкавання дзетак, пра якіх павінны сур'эзна клапаціцца і выхоўваць». Сабраў ён і вялікую бібліятэку, якую заваяваў «заўсёды трымаць у адным месцы, у Смаргонях... пры царкве».

Хрыстафор Зяновіч быў аўтарам рукапіснага твору на польскай мове «Трагедыя, ці Пачатак значанага ўпадку ў доме Княства Літоўскага», дзе пісаў пра разлад паміж віленскім ваяводам Крыштафам Радзівілам і віленскім кашталянам Іеранімам Хадкевічам, які ледзь не прывёў да пачатку грамадзянскай вайны ў Вялікім Княстве Літоўскім.

Пасля смерці Хрыстафора ў 1614 годзе сядзіба ў Паставах перайшла да яго сына Мікалая Багуслава Зяновіча (? – 1621), які загінуў пад Хоцінам у час вайны паміж Рэччу Паспалітай і Турцыяй. У той бітве ён камандаваў уласным палком, які налічваў 1800 воінаў. Гэты полк сумесна з палкамі Сапегі і Агінскага, войскам запарожцаў прыняў на сябе асноўны ўдар туркаў. У бітве Мікалай Багуслаў атрымаў больш дваццаці ран, ад якіх і памёр 7 верасня 1621 года. У пэме «Казанне», напісанай Якубам Гзішам на смерць Зяновіча, ёсць характарыстыка гэтага чалавека – «*всячески славного, в совете – сенатора, в сеймиках – оратора, в науках – философа, в повехах – каштеляна, в сражениях – дальнего полковника*». Стаў Зяновіч героем і яшчэ аднаго літаратурнага твора – паэмы «Асман» Івана Гундуліча, прысвечанай Хоцінскай бітве. Мікалай Багуслаў быў апошнім прадстаўніком свайго роду па мужчынскай лініі. У шлюбе з кашталянкай віленскай Ганнай Хадкевіч меў дзве дачкі, Ганну Сафію і Сафію, да якіх і перайшла спадчына. Першая выйшла замуж за Альбрэхта Радзівіла, і такім чынам Паставы апынуліся ва ўласнасці знакамітага роду.

Ігар ПРАКАПОВІЧ

(Працяг будзе)

Землякі-сібіракі

Адным з першых навуковых аб'яднанняў горада Омска быў Заходне-Сібірскі аддзел Імператарскага Рускага геаграфічнага таварыства (ЗСАІРГТ). Гісторыя стварэння яго наступная. У сакавіку 1876 года генерал-губернатар Заходняй Сібіры М.Г. Казнакоў накіраваў у Рускае геаграфічнае таварыства хадаініцтва аб стварэнні ў Омску Заходне-Сібірскага аддзела, якое было падтрыманае, і 10 мая 1877 года Дзяржаўным

саветам было прынятае рашэнне аб стварэнні аддзела. На першым арганізацыйным сходзе, які праходзіў у генерал-губернатарскім палацы 30 чэрвеня 1877 года, М.Г. Казнакоў паведаміў сябрам пра сваё хадаініцтва і аб'явіў ЗСАІРГТ адкрытым. Першым старшынёй аддзела быў абраны І.Ф. Бабкоў – ваенны геадэзіст і астраном, а кіраўніком справаў – М.В. Пяўцоў – вядомы вандроўнік і даследчык Цэнтральнай Азіі.

Першапачаткова ў адзеле было шмат іншагародніх чальцоў, што тлумачылася адсутнасцю ў Сібіры буйных навуковых устаноў і таварыстваў, але пасля стан змяніўся – пачалі пераважаць мясцовыя даследчыкі. Накірункі даследчай дзейнасці аддзела былі розныя: геаграфія, метэаралогія, мінералогія, глебазнаўства, батаніка, заалогія, археалогія, гісторыя і гаспадарчае жыццё краю. У «Записках», «Известиях» і «Трудах», што выдаваліся аддзелам, друкаваліся артыкулы, нарысы, справаздачы і заўважкі краязнаўчага характару. У 1878 годзе аддзелам быў створаны музей, які паклаў пачатак развіццю музейнай справы ў Омску.

У розныя гады ў аддзел уваходзілі выбітныя даследчыкі Сібіры і Цэнтральнай Азіі К.П. Гар-

дзіць з дваранаў, сын тытулярнага саветніка судэбнага ведамства. Пасля заканчэння Мінскай гімназіі ў 1856 годзе паступіў у Нежынскі ліцэй. У 1868

быў узнагароджаны медалём у памяць царствавання імператара Аляксандра III.

Пад час працы ў Омску Яльніцкі напісаў 34 пад-

Музей Заходне-Сібірскага аддзела Імператарскага Рускага геаграфічнага таварыства

годзе пасля заканчэння ліцэя быў прызначаны на пасаду настаўніка рускай славеснасці Мазырскай класічнай гімназіі. Закончыў курсы пры 2-й Санкт-Пецярбургскай ваеннай гімназіі і 9 чэрвеня 1872 года атрымаў накіраванне ў Сібірскую ваенную гімназію. Адначасова загадам генерал-губернатара Заходняй Сібіры ад 8 верасня 1872 года прызначаны настаўнікам педагогікі і дыдактыкі Омскай жаночай гімназіі ганаровых грамадзянаў Паповых.

Працоўныя поспехі Канстанціна Яльніцкага бачныя ў спісе: з 7 лістапада 1876 года ён калежскі асэсар, з 1 ліпеня 1877 года – надворны саветнік, з 23 лістапада 1880 года – калежскі саветнік, 19 жніўня 1882 года – галоўны інспектар вучылішчаў Заходняй Сібіры, 28 кастрычніка 1884 года К.В. Яльніцкі атрымаў пасаду стацкага саветніка, узнагароджаны ордэнам II і III ступеняў (30 жніўня 1887 г) і ордэнам Св. Ганна II і III ступеняў (30 жніўня 1893 г). Акрамя таго, 17 сакавіка 1896 года

ручнікі і вучэбныя дапаможнікі: «Курс дыдактыкі» (1915), «Методика начального обучения отечественному языку» (1916), «Очерки по истории педагогики» (1918) і іншыя, а таксама каля 200 артыкулаў. Падручнікі Яльніцкага доўгі час былі адзінымі ў жаночых гімназіях Расіі, а ён быў адным з тых педагогаў, якія распрацавалі пытанні педагогікі ў жаночых гімназіях. Аб гэтым гавораць «Избранные педагогические статьи», што выйшлі асобным выданнем у Маскве в 1896 годзе. Паслядоўнік ідэяў К.Д. Ушынскага, аўтар шэрагу працаў пра рускіх выкладчыкаў XIX стагоддзя, Канстанцін Васільевіч 22 чэрвеня 1877 года атрымаў залаты медаль I ступені на навукова-прамысловай Сібірска-Уральскай выстаўцы.

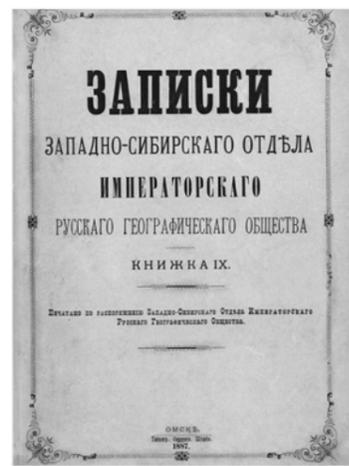
Ён прымаў актыўны ўдзел у працы Омскага таварыства апекі пачатковай адукацыі, іншых дабрачынных таварыстваў. Кіраваў курсамі настаўнікаў пачатковых школ у Омску, Іванава-Вазнесенску, Сяміпалацінску, Самары, Іркуцку. Вывучаў Канстанцін Васільевіч эканоміку, гісторыю і культуру народаў Сібіры,

выдаў кнігу «Иногородцы Сибири и Среднеазиатских владений России».

7 студзеня 1910 года з-за хваробы на вочы К.В. Яльніцкі быў звольнены з кадэцкага корпуса, у якім выкладаў, і паехаў у Пецярбург. Пасля перанесенай аперацыі з 1910 года выкладаў у педагогічным класе Парыцкага жаночага вучылішча духоўнага ведамства (у Беларусі. – «КГ»). Ялінскі з'яўляецца аўтарам кніг-успамінаў «Сорок лет учительства в далёкой окраине» і «Из пережитого», што выйшлі ў Кіеве ў 1911 і 1912 гадах. Памёр К.В. Яльніцкі ў 1917 годзе.

Аляксандр Аляксандравіч Аляксандраў – ваенны тапограф, другі беларус сярод чальцоў ЗСАІРГТ. Нарадзіўся ў горадзе Ігумене Мінскай губерні ў 1858 годзе. У дваццаць гадоў быў залічаны ў вучэбную каманду Корпуса ваенных тапографістаў. Вытрымаўшы іспыт, пачаў працаваць тапографам-вучнем, пазней пераведзены ў тапографы. З 1880 года праводзіць тапографічныя здымкі на паўднёва-заходняй мяжы ў Курляндскай вобласці.

З 1886 года прызначаны ў Омск, дзе пачаў служыць у ваенна-тапографічным адзеле Омскай ваеннай акругі, удзельнічаў у экспедыцыі інжынера І.В. Ігнацьева, што даследавала горныя вяршыні Цянь-Шаня – Хан-Цянгры. Пад час экспеды-

1901–1911 гадах ім быў прапрацаваны шлях дакладнай нівеліроўкі ад возера Байкал да Чалябінска на Екацерынбург, на Цюмень і Омск, пасля ад Новаікалаеўска да Сяміпалацінска і па Крута-Байкальскай дарозе. Апошняю трасу працягнуў у 1919 годзе ад Кальчугіна (Ленінск-Кузнецкі) да нівелірнай меркі ў Юрзе. Пазней, ужо ў саветскі час, тапографы, геадэзісты, геологі і метэарологі выкарыстоўвалі нівелірныя меркі А.А. Аляксандрава. Менавіта ў яго пазнаках здымаліся тапографічныя карты Сібіры. Тапограф з'яўляецца аўтарам навуковых артыкулаў «Поездка в Восточный Тянь-Шань и к леднику Семёнова в 1886 году» (размешчаны ў 15-й кнізе «Записок» ЗСАІРГТ), «О нивелировках в Западной Сибири» (надрукаваны ў №№ 8–10 «Топографического и геодезического журнала» за 1911 год).

Ляднік Сямёнава

цыі імі была вызначаная хуткасць руху ледавіка Сямёнава і вылічаная вышыня вяршыні галоўнага піка Хан-Цянгры. Далей ён працягваў працы ў Сямірэчанскай вобласці.

У 1893 годзе Аляксандр Аляксандравіч прыступіў да выканання нівелірных працаў да горада Вернага (Алма-Ата), да возера Зайсан і Балхаш, а таксама Трансібірскай магістралі, уздоўж чыгункі. У

Мясцовыя краязнаўцы даведаліся, што ў Омску А.А. Аляксандраў жыў на вуліцы Паштовай у доме № 11, што належаў А.Ф. Кубліцкай. Памёр наш зямляк у 1920 годзе і пахаваны ў Омску.

Нашыя землякі ва Усходне-Сібірскім адзеле Імператарскага Рускага геаграфічнага таварыства – тэма іншага артыкула.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

К. Яльніцкі

шэнін, П.Л. Драверт, А.І. Дмітрыеў-Мамонаў, Д.А. Кляменц, І.Я. Слаўцоў, Г.М. Патанін, М.М. Ядрынцаў і інш. І вельмі прыемна адзначыць, што сярод чальцоў былі і беларусы: выкладчык і краязнаўца Канстанцін Яльніцкі і ваенны тапограф Аляксандр Аляксандраў.

Канстанцін Васільевіч Яльніцкі нарадзіўся 11 чэрвеня 1846 года ў Мінскай губерні. Пахо-

Калекцыянерам, і не толькі

Спаўненне яшчэ адной мары

Сёлета мы адзначылі 50-годдзе першага палёту чалавека ў космас. Як казалі, збылася векавая мара чалавецтва. 12 красавіка 1961 г. савецкі касманаўт Юрый Гагарын ажыццявіў першы палёт вакол Зямлі, які доўжыўся 108 хвілінаў. У той жа год яму было наддана званне Героя Савецкага Саюза. Калі ж улічыць, што радзіма першага касманаўта яшчэ напрыканцы XIX і на пачатку XX ст. паказвалася як памежная тэрыторыя беларускіх земляў (узяць хаця б карту «белорусского племени» М. Доўнара-Запольскага), то, значыць, мы можам з поўным правам ганарыцца гэтай падзеяй і як дасягненнем свайго земляка. Загінуў лётчык-касманаўт 27 сакавіка 1968 г. пры не да канца высветленых абставінах пад час трэніровачнага палёту. У тым жа годзе яго родны райцэнтр Гжацк перайменаваны ў Гагарын.

На марцы № 869 змешчаны партрэт Ю. Гагарына ў скафандры, намінал Н (адпавядае тарыфу перасылкі міжнароднай простаі карэспандэнцыі вагою да 20 г уключна). Дызайн маркі прадастаўлены краінам-членам Сувэтанга паштовага саюза ў рамках святкавання юбілею палёту. Мастацкае аздабленне аркуша Яўгена Сіманенкі, памер маркі 26x37 мм, наклад 105 тысячаў асобнікаў. Друкавалася ў аркушах па восем марак і адзін купон.

У дзень выхаду ў абарачэнне на паштамце Мінска праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (мастак Я. Сіманенка).

Нашаму скарбу прысвячаецца

Дзве маркі – № 870 і № 871 – на тэму «Лес» выйшлі з лагатыпам «Еўгора». Іх аўтар – Андрэй Мамаеў, дызайн Івана Лукіна, памер – 28x40 мм, наклад па 72 тысячы асобнікаў. Друкаваліся ў аркушах па 8 марак, а таксама – у малых аркушах па тры серыі (шэсць марак) і два купоны (наклад 10 тысячаў).

У дзень выхаду паштовых марак на паштамце Мінска праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (мастак А. Мамаеў).

Вялікі дзякуй за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтру «Марка» РУП «Белпошта»

У сяброўстве з вадой

Пагроза ўтаплення ўзнікае тады, калі вада міжволі трапляе ў дыхальныя шляхі. Патануць можа чалавек, які не ўмее добра плаваць, фізічна кволы ці стомлены, а таксама той, хто выпадкова зваліўся ў ваду. Таму трэба памятаць элементарныя правілы паводзінаў на вадзе!

Калі вы едзеце на адпачынак да вады, трэба паклапаціцца, каб усе сямейнікі навучыліся плаваць. Ні пры якіх умовах не дазваляйце дзецям купацца без нагляду: малыя могуць патануць нават на глыбіні 10 см. Перад тым, як ныраць, загадзя праверце глыбіню і стан дна, старайцеся не знаходзіцца і не купацца ў месцах з хуткім цячэннем. Не купацца паасобку і пазбягайце месцы, дзе плаваюць рачныя судны. Калі вы вырашылі правесці адпачынак на лодцы, то не забудзьцеся пра набор сродкаў выратавання. Плаваючы ў лодцы, аправайце выратавальную камізэльку. Ніколі не заходзьце ў ваду ў нецвярозым стане.

**Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС, г. Мінск**

Фота Алеся САЧАНКІ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год

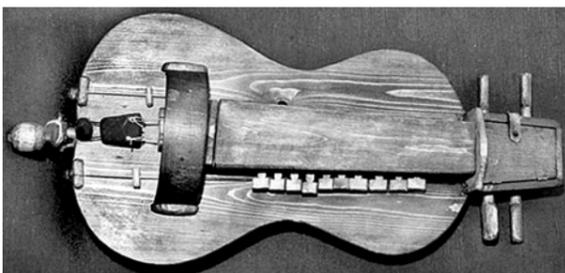
ЛІРА колавая (грэч. lura) – народны струнны фрыкцыйны музычны інструмент. Іншыя народныя назвы – лера, рэля, на беларуска-ўкраінскім парубежжы таксама кобза, бандура, на Чэрвеньшчыне – старэцкая скрыпка. Мае драўляны рэзанансавы корпус разнастайнай формы (прамавугольнай, авальнай, скрыпічнай, гітарнай), кароткую шыю з калкамі, 3–4-жыльныя або вераўчаныя струны (з іх 1–2 сярэднія служачы для выканання мелодыі, 2 крайнія – бурдонныя), ад 4–5 да 13 клавішаў. Гук здабываецца трэннем па струнах драўлянага кола, якое прыводзіцца ў рух ручкай; вышыня гуку змяняецца пры дапамозе клавішаў. Гукарад ліры дзятанічны рознага дыяпазону, гучанне манатоннае, жаласлівае, крыху гугнявае.

Інструмент з'явіўся ў Беларусі на мяжы XVI–XVII стст. і быў звязаны з побытам лірнікаў, якія пад акампанемент інструмента спявалі пераважна духоўныя вершы, гістарычныя і павучальна-побытавыя песні, часам жартоўныя, зрэдку выконвалі танцавальныя мелодыі. Выйшла з ужытку ў 1930–1940-я гг. Цяпер аўтэнтчная або ўдасканаленая ліра вяртаецца ў ансамблі і арке-

стры не толькі народнай музыкі (яе скарыстоўваюць рок-выканаўцы гуртоў «Крыві», «Палац» ды інш.).

ЛІРА-ЭПІЧНАЯ ПАЭМА, ліра-эпас – адна з разнавіднасцяў паэмы, у якой арганічна яднаюцца лірычны і эпічны спосабы спяціжнення і ўвасаблення рэчаіснасці.

Мера спалучэння лірычнага і эпічнага пачаткаў у творах не аднолькавая. Звычайна пераважае сюжэтна-падзейны характар развіцця твора. Аднак лірычны пачатак, незалежна ад яго колькасці прысутнасці, мае істотнае значэнне як голас лірычнай асобы, праз яку праходзяць падзеі, час. Асновы беларускага ліра-эпасу заклалі Якуб Колас і Янка Купала. Маштабная разгорнутасць эпічнага паказу ў паэмах Коласа «Новая зямля» і «Сымон-музыка» ўражае паўнакроўнасцю і яскравасцю характа-

Ліра

раў, тыпаў, носьбітаў вядучых ідэяў твораў, а таксама ўсеўладнай стыхіяй лірызму, які адыгрывае ролю магутнага сродку эпічнай паэтызацыі герояў, роднай прыроды, невычэрпнасці маральна-этычных, духоўных багаццяў бацькоўскай зямлі.

У ліра-эпасе лірычнае «я» можа мець мноства формаў увасаблення, гранічна набліжаных да асобы самога аўтара ці знешне аддаленых ад яго, спалучаных з аб'ектыўнай постаццю персанажа, ад імя якога вядзецца паэтычнае, драматычна-напружанае апавяданне («Сцяг бригады» А. Куляшова). У сінтэзе з лірычным і сюжэтна-падзейным пачаткамі нярэдка ўступаюць і драматычныя формы ўвасаблення ў выглядзе маналогаў і дыялогаў паміж героямі твора («Нарач» Максіма Танка). Сучасная ліра-эпічная паэма засведчыла паглыбленне псіхалагізму, спалучэнне аналітычнасці і сінтэзу, выйшла да філасофскага асэнсавання праблемаў часу і чалавека на скрыжаванні гісторыі і сучаснасці («Блакада» Р. Барадзіна, «Штодзённы лістапад» С. Гаўрусёва, «Маўчанне травы» В. Зуенка і інш.). Ідэйна-эстэтычнай важкасцю яе набываць спрыяе выкарыстанне спосабаў умоўна-симвалічнага абагульнення, прыватнай іншасказальнасці, эпічнай паэтызацыі. У найбольш значных творах эпічнасць набывае рысы эпасу.

ЛІРНИК – жабрак (старац), які здабываў сабе сродкі на існаванне словамі ў суправаджэнні ліры. У часы прыгонніцтва лірнікі вандравалі па ўсёй Беларусі (пераважна па вёсках), у дні кірмашоў і фэстаў канцэнтраваліся ў мястэчках і гарадах. Выконвалі духоўныя вершы (найбольш папулярныя «Лазар», «Прытча пра блуднага сына»), песні паву-

Лірнік з гурта «Палац»

чальна-побытавыя («Сіротка», «Пра Надзю») і гістарычныя («Паранены, замучаны крывавага вайной»), а пры пэўных абставінах і танцавальныя мелодыі, гарэзлівыя прыпеўкі. Сярод лірнікаў сустракаліся, паводле сведчання М. Нікіфароўскага і С. Малевіча, таленавітыя выканаўцы (Сымон-сляпак з Віцебшчыны, Флёрык з Ляхавічаў).

Ігры на ліры навучаліся ў спрактыкаваных майстроў-«дзядоў» або непасрэдна ў час вандраванняў. Народ бачыў у асобах лірнікаў носьбітаў ідэяў добра, справядлівасці, выразнікаў сваіх думак. У дакументах 2-й пал. XVII ст. ёсць звесткі пра карпарацыі лірнікаў.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў сувязі з карэннымі зменамі ў сацыяльна-эканамічных умовах жыцця лірнікі як асобная прафесійная група высковага насельніцтва паступова зніклі. Каларытны вобраз лірніка выведзены У. Караткевічам у рамане «Каласы пад сярпом тваім».